

Latvija: vai lingvistiskā piederība nosaka attieksmi pret vāsturi?

Description

Latvijas sociālais atmiņas monitoringa, analizējot socioloģiskas aptaujas noskaidrota Latvijas iedzīvotāju attieksme pret 20.gadsimta vāstures notikumiem, kā arī cilvēku izdzīvošana ar Latvijas vāsturi saistītajās piemiņas dienās.

Politikā, valdības dokumentos un medijos Latvijas sabiedrības attieksme pret Otrā pasaules kara parasti tiek skatīta divu pretpolu terminos. Pirmā jumā mēģināts pārbaudīt Latvijas publiskajā telpā izplatīto stereotipu, ka Latvijā pastāv divas atmiņu kopienas, kuru robežas veido etnolingvistiskā vai lingvistiskā piederība. Tiek pieņemts, ka «krievi» jeb krievvalodīgā Latvijas iedzīvotāju daļa seko padomju laika vāstures interpretācijai, kurā sarkanarmiešiem ir varoņu loma, savukārt «latvieši» jeb latviski runājošie dod priekšroku emigrācijas attīstītajai versijai, kurā tiek akcentēti padomju noziegumi un ir izteiktas simpātijas tiem, kas cīnījās pret padomju varu, vai arī pārsteidz tās saucamo diēģunumu paradigmu, kurā Staļina un Hitlera lomas tiek pielīdzinātas. Šā polarizācija āpāsaasinās un tiek inscenēta publiskajā telpā Otrā pasaules kara notikumu komemorācijas dienās.

Latvijas sociālais atmiņas monitoringa [1], nesen veikts sabiedriskās domas pētījums parāda daudz niānsus un sareģinātību. Monitoringa mērķis bija noskaidrot Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret 20.gadsimta vāstures notikumiem un to atzīmēšanu, kā arī attieksmes izmaiņas gadu gaitā. Pētījuma analizētas Latvijas iedzīvotāju aptaujas [2], kas veiktas no 2004 līdz 2012.gadam. Pārbaudot izplatītos pieņēmumus, ka Latvijas iedzīvotāju attieksme pret vāsturi ir saistīta ar viņu lingvistisko piederību, tas bija viens no faktoriem, ar kuriem tika korelētas respondentu reakcijas. Ar lingvistisko piederību pētījuma ietvaros tika saprasta respondentu lietotā sarunvaloda ģimenē [3].

Attieksme pret karavāriem ā sadrumstalota

Pētījuma rezultāti parāda, ka gan latviski, gan krieviski runājošie Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret Otrā pasaules kara dalībniekiem ir daudz neviennozīmīga un sadrumstalotāka, nekā parasti pieņemts domāt. Kopumā Latvijas iedzīvotājiem ir tendence Nacistiskās armijas pusē karojušos Latvijas pilsoņus (latviešu valodā «si sakot āleģionārus») [4] uzvert kā karavārus (tā atbildējuši 33% aptaujāto), savukārt Latvijas pilsoņus ā Sarkanās armijas karavārus [5] uzskatīt vienlaikus gan par varoņiem, gan kara upuriem (ājo atbildēju variantu izvēlējās 37% respondentu).

Latviski ģimenēs runājošie respondenti vidēji attieksmē pret leģionāriem dominā versija ā gan varoņi, gan upurī (39%). Savukārt krievvalodīgo (ģimenēs krieviski runājošo) vidēji 31% aptaujāto sauc Nacistiskās armijas pusē karojušos par noziedzniekiem, kas atbilst stereotipam par

Latvijas krievvalodā «gā»s kopienas sociālo atmiņu. Taču tikpat daudz cilvēku uzskata viņus par upuriem un vāļ 22% izvēlējās atbildi *«gan varoņi, gan upuri»*.

Latvijas krievvalodā «gie Sarkanajā armijā karojušos visbiežāk atzina par varoņiem, gan upuriem (39%). Tāpat domā arī Iedzīvotāju skaits latviski runājošo (36%). Tomēr abās grupās liels atbalsts ir arī sarkanarmiešu uzskatīšanai tikai par kara upuriem. Tādējādi var teikt, ka lielākajās Latvijas lingvistiskajās kopienās nav vienas dominājošas izpratnes par Otrā pasaules kara dalībniekiem, tomēr kopumā Latvijas iedzīvotājiem drīzāk raksturīga tendence uz kara dalībnieku viktimizāciju, nevis glorifikāciju. Kopumā tas saskan ar tā saucamo divu āunumu paradigmu – uzskatu, ka Latvijas valsts Otrā pasaules laikā kāuvusi par upuri divu vienādu vardarbīgu diktatoru (Hitlera un Staļina) āstenotajiem noziegumiem, pati nebūda patstāvīgs aktors karā, kas ir mūsdienu Latvijas Republikas oficiālā pozīcija[6].

Runājot par piedalītajos oficiālajās un neoficiālajās ar kara un pāckara notikumiem saistītajām piemiņas dienām, var teikt, ka abu lingvistisko grupu attieksme ir izteikti asimetriska. Krievvalodā «gie atbalsta PSRS uzvaras svinēju 9.maijā, bet neatbalsta leģionāru piemiņas dienu 16.martā savukārt latviski runājošo vidū attieksme ir pretēja. Abās grupās ir Iedzīvotāji zema Iedzīvotāju Holokausta upuru piemiņas pasākumos – 93% latviski runājošo un 87% krievvalodā «go nekad nav atzina mūsu ebreju tautas genocīda upuru piemiņas dienu, kas Latvijā tradicionāli notiek 4.jūlijā.

Padomju laiks – pozitīvs, bet bez nostalgijas

Pārdomājot astoņu gadu laikā Latvijas sabiedrībā mazinās atbalsts – okupācijas paradigmai – uzskatam, ka Latvijas tauta nav vēlējusies pievienoties PSRS, ka tā ir bijusi vardarbīgi iekarota, pielādzinot to Nacistiskās Vācijas āstenotajai okupācijai (pretēji PSRS laika oficiālajai pozīcijai, ka Latvija Padomju Savienībā pievienojusies brīvprātīgi, jo tāda bijusi tautas griba). Okupācijas paradigma ir pācpadomju Latvijas atmiņu politikas un arī likumdošanas pamats, uz to balstās arī Latvijas iedzīvotāju daļai jums pilsoņos un nepilsoņos. Jāņem vērā, ka jautājums – vai bija padomju okupācija – Latvijas publiskajā telpā tiek risināts ne tikai fakti, bet arī morāles un ideoloģijas terminos[7]. Tomēr sociālās atmiņas monitoringa rezultāti parāda, ka to cilvēku skaits, kas uzskata, ka Latvija PSRS pievienota iebrukuma rezultātā, ir samazinājies no 47% 2004.gadā uz 43% 2012.gada beigās. No 49% 2004.gadā uz 37% 2012.gadā ir samazinājies arī to cilvēku skaits, kas Latvijas kā ājānu par PSRS sastāvdaļu vērtē negatīvi.

Arī kopumā padomju laika (perioda apmēram no 1945. līdz 1990.gadam) vērtējums Latvijas sabiedrībā pārdomājot gadu laikā ir kāuvus neitrāls vai pozitīvs. Tomēr Latvijas sabiedrības vairākumam nav raksturīga padomju nostaļģija – 65% Latvijas iedzīvotāju atbild, ka nevēlas padomju iekārtas atjaunošanu, tomēr nevar teikt, ka tā būtu margināla parādība – aptuveni 25% respondentu izvēlējās pretēju atbildi.

Jāpiebilst, ka Latvijas publiskajā telpā pozitīvs padomju laika vērtējums tiek uzskatīts par problēmātisku, jo padomju laiks ietver arī represijas pret Latvijas iedzīvotājiem, tai skaitā masu deportācijas. Tieši padomju perioda asociācijas ar represijām kāuva par pamatu Latvijas parlamenta Izmēmam pielādzināt PSRS un Hitleriskās Vācijas simboliku, aizliedzot gan vienu, gan otru izmantot publiskos pasākumos[8]. Tomēr pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas sabiedrībā diferencē attieksmi pret padomju periodu kopumā no vienas puses un masu represijām no otras. 72% respondentu atbildēja, ka 1940.gados notikušās masu deportācijas uz Sibīriju – nevienā gadā – nebija attaisnojamas

â?•.

Vilājanā's ietekme

Iepriekšējās gados notikušajos sabiedriskās domas pētījumos noskaidrots, ka viens no vispozitīvāk vārtējumiem Latvijas vēstures periodiem ir Trešā Atmoda (1988.-1991.gads), kurai bija raksturīga emocionāla nacionāla mobilizācija. Tāpat arī monitoringa rezultāti parāda, Atmodas perioda statuss Latvijas sabiedrības uzskatos ir pazeminājies [9]. Visvairāk uz negatīvā vērtējuma pusi nosliekušies jaunieši un respondenti vecumā no 55 līdz 74 gadiem. Savukārt tajās paaudzēs (45-54 veci respondenti), kas aktīvi piedalījies Atmodas laika politiskajos notikumos (demonstrācijās, politisko organizāciju darbā, barikādās pret OMON spēkiem utt) vērtējums palicis stabili pozitīvs.

Krievvalodīgo kā arī jaunu kritiskākiem attieksmiem pret Atmodas laiku iespējams skaidrot ar 2012.gada notikumiem un ar tiem saistīto retoriku. 2012.gada ziemā notika referendums par otrās valsts valodas statusa pieņemšanu krievu valodai, savukārt 2012.gada rudenā Centrālā ierēdņu komisija apturēja referendumu par pilsonības pieņemšanu nepilsoņiem, par kuru bija savākti pārcērti procedūras nepieciešamie 10.000 paraksti. Lēmums tika argumentēts ar referendumā neatbilstību valsts kontinuitātes paradigmai. Tas ir oficiāls Latvijas 20.gadsimta vēstures traktējums, proti, uzskats, ka Latvijas valsts no 1940.līdz 1990.gadam bijusi de facto okupēta, bet de iure turpinājusi pastāvēt, tāpēc par tās pilsoņiem uzskatāmi tikai tie cilvēki, kas Latvijas teritorijā dzīvojuši līdz 1940.gadam, un viņu pēcteči. Abu referendumu apspriešanas laikā Latvijas krieviski rakstotā presei aktīvi mobilizējusi vilājanās sentimentu atsaucoties uz 1988.gadā dibinātās politiskās organizācijas "Latvijas Tautas frontes (LT solījumu garantēt pilsonību visiem Latvijas iedzīvotājiem. LTF kā arī uzauda par vadojo politisko spēku 1990.gadu sākumā, tāpat likumdošanā tika nostiprināts nepilsonības institūts tiem, kuri Latvijā sāk dzīvot padomju laikā. Atsaukšana uz Atmodas laika politisko solījumu pārkrāpšanu varēja izraisīt arī negatīvu attieksmi pret šo periodu kopumā. Latvijas runājojo vidū negatīva pieaugums ir uz pusi mazāks, nekā krievvalodīgajiem.

[Tulkojums franču valodā](#)

Atsauces

[1] Pilns ziņojuma "Latvijas sociālās atmiņas monitorings" (Mārtiņš Kaprāns, Olga Procevska, Latvijas Universitāte, Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2013.gads):

<http://ej.uz/atminas-monitorings>

[2] Atjaunas tehniski realizējusi kompānija SKDS, katrā no tām piedalījies vismaz 1000 respondenti. Dati ievākti ar tiešās intervijas metodi respondent dzīvesvietās.

[3] Tas ir tipisks socioloģisko aptauju parametrs Latvijā, tāpat limitācijas nosaka cita starpā tas, ka bilingvālisms ir ļoti izplatīts Latvijā. Atbildes tika analizētas, meklējot tendences ne tikai pārcērti lingvistiskajiem parametriem, bet arī atkarībā no respondentu vecuma, dzīvesvietas (pilsēta vai lauki), izglītības un ienākumu līmeņa, tāpat izrādās, ka lielākoties attieksmju atšķirības ir sakarā gan gandrīz tikai ar lingvistiskajiem rādītājiem, tāpat ne rādītājiem, kā pieņemts uzskatīt.

[4] Aptuveni 115 tūkstoši. Sk. Uldis Neiburgs, (2011). Latviešu militārie formējumi PSRS un Vācijas bruņotajos spēkos. (Divas) puses. Latviešu kara stāsti. Rīga: Mansards. 82.lpp.

[5] Aptuveni 90 tūkstoši. Turpat, 52.lpp.

[6] Sk.Ā <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/history/>

[7] No krievvalodĀ «gajiem politiĀ-jiem latvieĀju politiskĀ• vide prasa izskaidrojumu par savu pozĀ«ziju ĀjajĀ• jautĀ•jumĀ•.

[8] Sk.Ā <http://www.baltic-course.com/eng/legislation/?doc=76600>

[9] KopĀj 2010.gada par 7 procentpunktiem ir samazinĀ•jies to cilvĀ?ku skaits, kas Atmodu vĀ?rtĀ? pozitĀ«vi, savukĀ•rt par 8 procentpunktiem palielinĀ•jies negatĀ«vĀ• vĀ?rtĀ?juma Ā«patsvars.

Bilde :Ā Olga Procevska

* Latvijas universitĀ•tes doktorante

date crĀ©Ā©e

13/09/2013

Champs de MĀ©ta

Auteur-article : Olga PROCEVSKA*